MURAKKAB MASHG‘ULOTLAR JARAYONIDA BOLALARNING O‘ZINI NAMOYON QILISHNI FAOLLASHTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI

Uzoqov Muxriddin Faxriddin o‘g‘li
Qarshi davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada murakkab mashg‘ulotlar jarayonida bolalarning o‘zini namoyon qilishni faollashtirishning pedagogik modeli haqida so‘z boradi. Muallif pedagogik ma’lumotlarga tayanib, mavjud ilmiy adabiyotlar asosida murakkab mashg‘ulotlar jarayonida bolalarning o‘zini namoyon qilishni faollashtirishning pedagogik modeli bo‘yicha o‘ziga xos jihatlarni o‘rgangan va tahlil qilgan.

Kalit so‘zlar: Murakkab mashg’ulotlar, bolalar, faollashtirish, pedagogik model.

Kirish qism (Introduction):

Maktabgacha yoshdagi bolalarning o‘zini namoyon qilishini faollashtirish gumanistik va ijtimoiy-madaniy paradigmalarga asoslangan antropologik yondashuv qo‘llanilgandagina mumkin. Murakkab mashg‘ulotlar jarayonida bolalarning o‘zini namoyon qilishni faollashtirishning pedagogik modelining mazmunini belgilaydigan nazariy asoslar va amaliy tajribani ko‘rib chiqamiz.

O‘zini noodatiy namoyon qilish har doim borliqni yaxlit idrok etish bilan bog‘liq. Yaxlit o‘z-o‘zini bilish odamga o‘z-o‘zidan namoyon bo‘lishga, ya’ni o‘zini to‘liq, tabiiy, erkin ifoda etishga imkon beradi.

Yungning so‘zlariga ko‘ra, "o‘zlik" har doim umumiy biologik qonunlarga bo‘ysunadigan arxetipalga asoslanadi. Insonning ixtiyoriy harakatlari instinkt asosida yotadi, arxetipik modellarga bog‘liq va atrof-muhit ta’siri ostida o‘zgartiriladi.

Asosiy qism (Main part):

«O‘z», «in se» (A. Menegetti), «es» (G. Groddek)bu o‘z-o‘zidan mavjud va o‘z-o‘zidan foydalidir, bu aslida avtonomiya va mustaqillikdir. Shunday qilib, somatik erkinlikning namoyon bo‘lishi shaxsning ifodaliligining namoyonidir.

O‘z-o‘zini namoyon etish – bu shaxsning o‘zini namoyon qilishi, Ins a se (lot.) o‘z-o‘zidan (sinergetika qonunlariga muvofiq) rivojlanishi, rivojlanishi, rivojlanishi.

O‘z-o‘zini namoyon etish , agar bola kelajakka ochiq bo‘lsa, mumkin. Kelajakka ochiqlik o‘z taqdirini o‘zi belgilash (o‘z-o‘zini sabab qilish) qobiliyatini keltirib chiqaradi, ya’ni o‘z-o‘zini ifoda etish o‘z-o‘zidan paydo bo‘ladi.

E. L. Yakovlevaning yozishicha, insonning o‘zini dunyoga namoyish etish, o‘ziga xosligini ifoda etish qobiliyati ko‘pchilik uchun katta muammodir. Bolaning shaxsiyatining o‘zini namoyon qilishi uchun unga madaniy meyorlarni o‘zlashtirish kerak. Uning fikricha, madaniy naqshlarni o‘zlashtirish shaxsiy o‘sish jarayonini yakunlamasligi uchun, bu stereotiplar va qoidalarga olib keladi. Bu assimilyatsiyani rivojlanish bosqichi sifatida ko‘rib chiqish kerak," o‘z individualligini ifodalash uchun vositalardan erkin va moslashuvchan foydalanish", ular shaxsiy o‘sish uchun cheksiz imkoniyatlarni ochib beradi.

O‘z-o‘zini ifoda etishning bu xususiyati antropologik yondashuvning ijtimoiy-madaniy paradigmasi tekisligida va ritmika, logoritmika va musiqada murakkab sinflarni tashkil etishda yotadi. Maktabgacha ta’lim muassasasida murakkab sinflarda foydalanish mumkin bo‘lgan ushbu uchta fan sohasini mazmun jihatidan nima birlashtiradi?

Nutqiy, qo‘shiqli va vositaviy o‘zini o‘zi ifoda etishning asosi bu - ritmdir. Murakkab darslarning ritmini shakllantirish boshlanishi bolalar faoliyatini tashkil etishning integral

prinsipini ta’minlaydi. Bolalarning eng ko‘p o‘rganilgan va keng qo‘llaniladigan musiqiy va ritmik rivojlanishi.

Chet elda musiqiy va ritmik ta’lim tizimlarini rivojlantirayotgan ko‘plab ilg‘or musiqa arboblari mavjud. Avstriyalik bastakor, o‘qituvchi, musiqashunos K. Orf faoliyati ma’lum. U o‘zining tizimiga asoslanib, Zalsburgda institutt yaratdi. U ishlab chiqqan tizimning o‘ziga xosligi shundaki, birinchi marta nutq, musiqa va ritmik harakatlar bir butunga birlashtiriladi.

K. Orf o‘zining pedagogik faoliyatining asosiy maqsadini shaxsning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda ko‘rdi. Bola kelajakda kim bo‘lishidan qat’i nazar, o‘qituvchining vazifasi uni ijodkorlikka, ijodiy fikrlashga o‘rgatishdir. Musiqiy va ritmik ta’lim K. Orf tizimida boshlang‘ich musiqa yaratish jarayonida amalga oshiriladi. Musiqa harakat, pantomima, teatr faoliyati bilan bog‘liq. K. Orff tizimining qiymati faoliyatning sintetik tabiatida yotadi. Biroq, ko‘plab tadqiqotchilar ushbu tizimning kamchiliklari sifatida sinfdagi musiqa faqat raqsning fonida ekanligini ta’kidlashadi.

Natijalar va muhokamalar (Results and Discussions):

Chet el pedagogikasida maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishning eng izchil va asosli tizimi Valdorf maktabining asoschilaridan biri R. Shtaynerga tegishli. Yevritmi Valdorf maktablarining xalqaro harakati tajribasidan kelib chiqib, R. Shtayner tomonidan ilgari mavjud bo‘lmagan bolalarni erkin rivojlantirish usuli sifatida faol ishlab chiqilgan (erkinlikka tarbiyalash).

Evritmiya unli va undoshlarga asoslangan. Har bir unli va undosh tovush o‘ziga xos harakatga ega. Evritmiya – bu «ko‘rinadigan nutq» va «ko‘rinadigan qo‘shiq»sifatida tavsiflangan san’atdir. Evritmiya she’riyat va musiqa ijrosiga asoslangandir. Evritmiya maxsus markazlarda o‘qitiladi, bu yerda mashg‘ulotlardan tashqari muntazam ravishda evritmik spektakllar yaratiladi. Shveytsariya, Avstriya, Stokgolmda bunday markazlar mavjud. Valdorf maktablarida evritmiya darslarining qamrov doirasi keng: birinchi sinflarda tayoq bilan eng oddiy ritm va mashqlarni bajarishdan tortib, maktab sahnasida lirik, dramatik va musiqiy-ritmik chiqishlar bilan yaxshi tayyorlangan chiqishlargacha.

Evritmiya g‘oyalari qisman «o‘z-o‘zini ifoda maktabi» A. F tomonidan uning metodologiyasi ishlab chiqildi. Yafalyan [91]. U so‘zni (masalan, o‘z ismini) ritmizatsiya qilish, unlilarni tovush bilan artikulyatsiya qilish bilan fiziologik bog‘liq bo‘lgan ma’lum harakatlar bilan she’r o‘qish, ritmik mashqlar jarayonida bolaning shaxsiyatini o‘zini namoyon qilishni faollashtirish tizimini taklif qildi.

E. Jak-Dalkrozening terapevtik va pedagogik maqsadlarda musiqiy va ritmik ta’lim usuli chet elda va Rossiyada ritmoplastika jarayonida bolalarni erkin ifoda etishning eng organik va samarali usullaridan biri sifatida qo‘llanila boshlandi [58]. XX asrning 60-yillarida polshalik o‘qituvchi A. Rozental nutq terapiyasi ishiga ritmoplastika elementlarini kiritishga harakat qilgan. U yaratgan terapevtik dastur duduqlangan odamlarni reabilitatsiya qilishga qaratilgan edi.

Xulosa (Conclusion):

A. Rozental dasturiga YE. Jak-Dalkrozening ritmik mashqlari kiritilgan bo‘lib, ular bir tomondan nutqni rivojlantirish jarayonida aritmiya paydo bo‘lishining oldini oladi va u sodir bo‘lganda uni oqilona zararsizlantiradi, boshqa tomondan, tirik organizmning harakatlarga bo‘lgan ehtiyojini qondiradi va ijobiy hissiy fon bir vaqtning o‘zida taranglikni bartaraf etishga yordam beradi. A. Rozental musiqiy ritmni idrok etishga tana reaksiyalarining butun majmuasi bilan birgalikda «tirik» so‘zni qo‘ydi. Nutqni rivojlantirish va tuzatishning yangi usuli paydo bo‘ldi — og‘zaki va musiqiy ritm kombinatsiyasiga asoslangan nutq terapiyasi ritmikasi. U ritmik harakatlarning dasturlashtirilgan va improvizatsiya qilingan musiqiy hamrohligini o‘z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning “2017-2021-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. –T., 2016-yil 29-dekabr.
2. Sh.Mirziyaev “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz”. –T., 2001.
3. Sh.Mirziyaev “Erkin va faravon demokratik O’zbekiston davlatini birga barpo etamiz”. –T., 2001.
4. Sh.Mirziyaev “Qonun ustuvorligi va inson manfiatlarini ta’minnlash-yurt taraqqiyoti va xalq faravonligini garaovi”. –T., 2001.
5. O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha harakatlar strategiyasi. O’zbekiston Respublikasi prezidentining farmoni. *O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2017,6-son,70-modda.*
6. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g’risida»gi Qonuni. // Barkamol avlod – O‘zbekiston kelajagining poydevori. –T., 1997.
7. «Sog’lom avlod davlat dasturi to‘g’risida»: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori. Xalq so‘zi. 2000-yil 16-fevral.
8. O‘zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi». // Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T., 1997.
9. “Sog‘lom ona va bola yili”. Davlat dasturi. –T., -2016.
10. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga ko‘yiladigan davlat talablari. 2013.
11. Xasanboyeva.O.U.va boshqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi». –T.: «llm ziyo». 2006.
12. Bikbayeva N.U. Ibragimova Z.I. Kosimova X.I. «Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shaklantirish» -T.: «O‘qituvchi», 1995.
13. Bolajon dasturi, -T., 2010.
14. S.X.Jalilova, S.M.Aripova. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. 2013.